

УДК 342.9:347.7: 340.5:336.1:336.7

Грицай Сергій Олександрович
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу
Державний торговельно-економічний університет

Hrytsai Serhii
PhD in Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Legal Support of Business Security
State University of Trade and Economics
ORCID: 0000-0003-0051-6149

DOI: 10.25313/2520-2308-2024-1-9602

ТЕНДЕНЦІЇ ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЮ ДОХОДІВ ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИНОМ ШЛЯХОМ: ВІРТУАЛЬНІ АКТИВИ

TRENDS IN COMBATING MONEY LAUNDERING: VIRTUAL ASSETS

Анотація. Вступ. Останніми роками криптовалюти набувають все більшої популярності в усьому світі, і завдяки своїй цифровій природі вони стають привабливим інструментом для злочинців. Їх використання у злочинах технічно ускладнює їх виявлення та розслідування. З кожним днем правоохоронні органи вдосконалюють свою практику виявлення, розшуку та арешту криптовалютних активів. З огляду на актуальність теми, у цій роботі проаналізовано та узагальнено результати роботи та досвід державних органів України у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом з використанням віртуальних активів, за період 2021–2022 років. Мета. Метою дослідження було вивчення участі України в міжнародних проектах, організованих ООН та ОБСЄ, спрямованих на пошук рішень щодо протидії використанню віртуальних активів у злочинних оборотах та обмін міжнародним досвідом. Матеріали і методи. Дослідження проводилося з використанням таких загальнонаукових методів дослідження: дедукції та індукції, синтезу та аналізу, наукової абстракції, системного підходу; спеціально-юридичних методів пізнання: формально-юридичного, правового прогнозування, ретроспективного, порівняльно-правового; методологічного обґрунтування сутності, природи та структури термінології, що є об'єктом дослідження. Результати. Перебування в авангарді рейтингів використання криптовалют серед населення, за результатами 2022 року, Україні слід звернути увагу на формування законодавчої бази для боротьби з відмиванням грошей з використанням віртуальних активів. У другій частині статті наведено основні вітчизняні тенденції у сфері протидії відмиванню коштів, у тому числі з використанням криптовалют. Українські урядовці за сприяння OSCE та UNODC беруть участь у позабюджетному проєкті «Інноваційні політичні рішення для зменшення ризиків відмивання коштів, пов'язаних з віртуальними активами», який реалізовуватиметься в рамках Спільного плану дій OSCE – UNODC на 2022–2024 роки. АРМА розпочало співпрацю з кількома криптовалютними біржами (Binance, Coinbase, KuCoin, Kraken та WhiteBit) для обміну інформацією лише в рамках кримінальних проваджень. Європейський регламент MiCA стане єдиною нормативною базою для криптовалютної індустрії серед країн-членів ЄС. Для боротьби з відмиванням грошей через криптовалюту депутати Європарламенту схвалили окремий документ про ідентифікацію учасників криптотранзакцій та джерел походження коштів для боротьби з відмиванням грошей. Український уряд імплементує MiCA в національне законодавство.

Ключові слова: відмивання грошей, віртуальні активи, криптовалюта, криптоактив, біткоїн, електронні гроші, грошовий сурогат.

Summary. In recent years, cryptocurrencies have been growing in popularity around the world, and due to the nature of their digital existence, they are becoming an attractive tool for criminals. Their use in crimes technically complicates their detection and investigation. Every day, law enforcement agencies are improving their practice of identifying, tracing and seizing cryptocurrency assets. Given the relevance of the topic, this paper reviews and summarizes the results of the work and experience of Ukrainian state authorities in combating money laundering using virtual assets in the period of 2021–2022. Purpose. Thus, the purpose of the study was to investigate Ukraine's participation in international projects organized by the UN and the OSCE, aimed at finding

solutions to counteract the use of virtual assets in criminal transactions and exchange of international experience. Materials and methods. The study was conducted using the following general scientific research methods: deduction and induction, synthesis and analysis, scientific abstraction, systematic approach; special legal methods of cognition: formal legal, legal forecasting, retrospective, comparative legal; methodological substantiation of the essence, nature and structure of the terminology that is the object of the study. Results. Being in the forefront of the ratings of cryptocurrency use among the population, according to the results of 2022, Ukraine should pay attention to the formation of a legislative framework for combating money laundering using virtual assets. The article concludes with the main domestic trends in combating money laundering, including with the use of cryptocurrencies. Ukrainian government officials, with the assistance of the OSCE and the United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), are participating in the extra-budgetary project «Innovative Policy Solutions to Reduce Money Laundering Risks Associated with Virtual Assets», which will be implemented under the OSCE-UNODC Joint Action Plan for 2022–2024. The ARMA has started cooperation with several cryptocurrency exchanges (Binance, Coinbase, KuCoin, Kraken and WhiteBit) to exchange information only within criminal proceedings. The European MiCA regulation will become the only regulatory framework for the cryptocurrency industry among EU member states. In order to combat money laundering through cryptocurrencies, members of the European Parliament approved a separate document on the identification of participants in crypto transactions and sources of funds to combat money laundering. The Ukrainian government is implementing MiCA into national legislation.

Key words: money laundering, virtual assets, cryptocurrency, cryptoasset, bitcoin, electronic money, money surrogate.

Постановка проблеми. Протягом останніх років у світовій економіці суттєво зростає популярність і капіталізація криптовалют, які через віртуальний характер все частіше стають інструментом зловживань [32]. Використання цифрової валюти у незаконних фінансових операціях технічно ускладнює виявлення і розслідування таких злочинів. Тому з кожним роком у світі зростає кількість протизаконних дій, вчинених з використанням криптовалютного гаманця та за допомогою електронно-обчислювальних систем, комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. Однак паралельно вдосконалюється і практика з питань виявлення, розшуку та накладення арешту на криптовалютні активи у кримінальному провадженні [2].

Боротьба з відмиванням грошей, включаючи злочинне використання віртуальних активів і криптовалют, є одним із ключових пріоритетів OSCE та UNODC. Щоб протистояти загрозам, які створює відмивання грошей для національної, регіональної, глобальної безпеки та стабільності, держави-учасниці ОБСЄ погодили низку зобов'язань, які підтримують зусилля відповідних органів влади щодо запобігання, виявлення та припинення відмивання грошей, а також пов'язаних з процесом відмивання злочинних доходів предикатних злочинів [14].

5–7 грудня 2022 року у Вені (Австрія) відбувся семінар, присвячений розробці законодавства про віртуальні активи і організований Бюро Координатора економічної та екологічної діяльності ОБСЄ (ОСЕЕА) у партнерстві з Управлінням ООН з наркотиків та злочинності (UNODC) [17].

Стан дослідження проблеми та передумови. Верховна Рада України прийняла 17.02.2022 року Закон України «Про віртуальні активи» № 2074-IX (надалі — Закон 2074) [15]. Який був 15.03.2022 року підписаний Президентом України, після врахованих змін, згідно його раніше поданих пропозицій [17]. Згідно п. 1 Розділу VI

«Прикінцеві та перехідні положення» Закону 2074, сам закон набере чинності [13]: а). з дня набрання чинності закону України про внесення змін до Податкового кодексу України, щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами; б). впровадження Державного реєстру постачальників послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, про що додатково зазначено у п. 2 Розділу VI Прикінцеві та перехідні положення, як обмеження в можливості застосування санкцій передбачених статтею 23 Закону 2074. Для виконання приписів п. 1 Розділу VI Закону 2074 та з метою введення його в дію, Верховна Рада України 13.03.2022 року зареєструвала [12] законопроект № 7150 «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами» (надалі — Законопроект 7150) [16].

З моменту ухвалення 17.02.2022 року Парламентом України Закону 2074 та до періоду 2023 року, відбулися значні події [4]. Вони суттєво вплинули на задуми Парламенту України, щодо запуску з 01.10.2022 року обов'язкових змін до Податкового кодексу України, передбачених Законопроектом 7150 та одночасного введення у дію Закону 2074 [5].

Серед таких впливових подій можна відзначити той факт, що 23.06.2022 року Україна набула статусу кандидата на членство в Європейський союз. Одночасно з цим, Європейський Союз суттєво оновив Регламент регулювання ринку крипто-активів (MiCA) [25]. Тому профільний Закон 2074, що регулює віртуальні активи необхідно адаптувати до існуючих європейських регуляторних механізмів, зокрема і до Регламенту регулювання ринку крипто-активів (MiCA) [31].

Європейські регулятори вперше згадали про необхідність регулювання ринків крипто-активів (надалі — Markets in Crypto-Assets Regulation або MiCA) незабаром після того, як Facebook запустив

стейблкоїн Libra. Міністр фінансів Франції заявив через кілька хвилин після запуску проекту, що Libra ніколи не стане суверенною валютою і потребуватиме надійного захисту прав споживачів. Банкрутства FTX, Terra і Celsius Network посилюють рішучість влади. Європа визначила, що існуюче законодавство не може бути застосоване до більшості крипто-активів та їх постачальників. Тому було створено нове, яке регулює крипту та діяльність крипто-компаній [19].

Рада ухвалила свій переговорний мандат щодо Markets in Crypto Assets Regulation (MiCA) 24 листопада 2021 року. Переговори між спів-законодавцями розпочалися 31 березня 2022 року і закінчилися тимчасовою угодою, досягнутої 05 жовтня 2022 року [25]. Законодавці Євросоюзу 5 жовтня 2022 року схвалили текст законопроекту Markets in Crypto Assets Regulation (MiCA) [23], який стане основою для регулювання криптовалют у Європейського Союзу. А вже 10 жовтня члени Комітету з економічних та валютних питань Європейського парламенту ухвалили законопроект про регулювання криптовалют, таким чином підтримавши регламент MiCA та всі відповідні положення.

Європейський регламент MiCA має бути покладений в основу нової редакції Закону України «Про віртуальні активи». Перша редакція (а виходячи з існуючих нових європейських тенденцій, ми впевнені що будуть наступні) Закону України «Про віртуальні активи», яка прийнята 15.03.2022 року, стала індикатором того, що у перспективі українські компанії та міжнародні інвестори зможуть легально працювати в Україні. Тобто діяльність усякого роду крипто-установ, обмінники, бірж, стартапів, — здійснюватиметься у правовому полі держави. І у свою чергу держава захищатиме віртуальні активи що належать установам, підприємствам та громадянам від різного роду незаконних на них посягань. Але на сьогоднішньому етапі Закон України «Про віртуальні активи» поки що носить більш декларативний характер. І розкриє свій потенціал тільки після приведення його до норм регламенту MiCA, створення та затвердження підзаконних актів. Мова іде про зміни, які потрібно ввести як до самого Закону України «Про віртуаль-

ні активи» так і до ряду чинних законів-сателітів, зокрема серед іншого пріоритет мають зміни і у Податковому кодексі України, а також розробка відповідних до законів нових відомчих інструкцій та наказів міністерств та відомств. Кripto-валютна екосистема, яку намагаються створити в Україні, що призначена для взаємодії держави та іноземних і вітчизняних інвесторів крипто-бізнесу, на сьогодні перебуває тільки на стадії її формування.

Мета і завдання дослідження. *Мета.* Узагальнення результатів роботи та досвіду державних органів, щодо протидії відмивання доходів отриманих злочинним шляхом, з використанням віртуальних активів у період 2021–2022 роках. *Завдання.* Для досягнення поставленої мети дослідження необхідно вирішити наступні завдання: окреслити участь України у міжнародних проектах; проаналізувати роботу Держфінмоніторингу України та АРМА — як профільних установ; дослідити досвід ближнього зарубіжжя.

Наукова новизна досліджень. Полягає в комплексному дослідженні останніх вітчизняних напрацювань та напрямків вдосконалення практики протидії відмивання доходів з використанням віртуальних активів. Дослідження участі України у міжнародних проектах, організованих ООН, ОБСЄ, спрямований на пошук рішень щодо протидії використанню віртуальних активів в злочинних операціях та обміном міжнародним досвідом.

Виклад основного матеріалу. Не сформована законодавча база в Україні, як що не сказати про взагалі її відсутність на момент дослідження; по даним світового аналітичного інтернет-видання Chainalysis, що наведені у Таблиці 1, не завадила Україні посісти третє місце, серед світових лідерів, щодо використання криптовалют.

З аналізу Таблиці 1, Україна, виходячи з загальних показників, випередила таких технологічних гігантів: США займає 5 місце, Китай займає 10 місце, Великобританія 17 місце [21].

У 2020 році Україна посіла десяте місце у рейтингу з 25 країн з найбільш отриманим прибутком від операцій з біткоїном. Середній прибуток України від операцій з біткоїном у 2020 році сягнув 400 млн. дол. США. Схожий рівень прибутку мали

Таблиця 1

Рейтинг за глобальних індексів, щодо впровадження криптовалют країнами світу у 2022 році, від Chainalysis [21]

Загальний порядк. № рейтингу	Країна	Порядковий № за об'ємами De-Fi транзакцій	Порядковий № за об'ємами Ce-Fi транзакцій	Порядковий № за обсягом торгів на P2P біржах
1	В'єтнам	5	2	7
2	Філіппіни	4	66	13
3	Україна	6	39	10
4	Індія	1	82	1
5	США	3	111	3

Нідерланди, Канада та В'єтнам. Перші місця рейтингу очолили: перше США з 4.1 млрд. дол. США, друге Китай з 1.1 млрд. дол. США, третє Японія з 900 млн. дол. США; далі за ними йдуть Велика Британія, Росія, Німеччина, Франція, Іспанія та Південна Корея [22].

«Україна є однією з країн, де криптовалюти стали мейнстрімом серед населення. У цьому також є і «темна сторона», тому важливо, щоб законодавці були готові до викликів», — заявив представник ОСЕЕА Лоренцо Рілашіати [8; 26].

1. Участь України у міжнародних проектах. За сприяння ОБСЄ (OSCE) та Управління ООН з питань наркотиків та злочинності (UNODC), в період з 10 по 11 листопада та з 5 по 7 грудня 2022 року у м. Відень (Республіка Австрія), представники Держфінмоніторингу разом з представниками інших державних органів України взяли участь у заходах організованих в рамках позабюджетного проекту «Інноваційні політичні рішення щодо зменшення ризиків з відмивання грошей, пов'язаних з віртуальними активами». Основна мета проведених заходів спрямована на презентацію вищезазначеного Проекту, а також обговорення поточного стану проблематики відмивання коштів через віртуальні активи.

Учасники зустрічі обговорювали правову базу різних країн щодо віртуальних активів, а також міжнародний досвід їхнього арешту і конфіскації та процедури продажу конфіскованих цифрових валют [8; 26].

Цей проект безпосередньо вирішуватиме проблеми вже існуючих, але погано керованих ризиків, пов'язаних із використанням віртуальних активів у злочинних цілях та обходом режимів міжнародних санкцій. Кінцевою метою проекту є розбудова спроможності національних органів влади протистояти загрозам, вразливостям, ризикам та наслідкам їх прояву у сфері обороту віртуальних активів.

Проект буде реалізовано в Україні, Грузії та Молдові — країнах із стабільно зростаючим ринком віртуальних активів та агресивно зростаючим сектором нелегального майнінгу криптовалют. Проект реалізовуватиметься спільно з UNODC в рамках Спільного плану дій OSCE-UNODC на 2022–2024 роки [30] з використанням практичних тренінгів щодо віртуальних активів, розроблених UNODC. Вказана проектна ініціатива буде спрямована насамперед на допомогу країнам у регулюванні віртуальних активів, на налагодження спільної роботи державних та правоохоронних органів з метою покращення ефективності, а також на посилення інституційної спроможності правоохоронних органів, ПФР та інших учасників, залучених до розслідування злочинів з віртуальними активами.

Також, однією з задач Проекту є створення мережі експертів та тренерів, які у майбутньо-

му зможуть передати набуті навички та знання в межах своїх країн. В даному контексті, значну увагу учасників приділено презентації Системи управління навчанням (LMS — Learning Management System) ООН, яка буде виконувати функцію конструктора, за допомогою якої планується розгорнути комплексну навчальну програму для спеціалістів, аналітиків, дослідників, регуляторів і розслідувачів у сфері обороту віртуальних активів (lms.gpml-crypto.org) [14].

1.2. Управління ООН з наркотиків і злочинності (UNODC) розробило навчальний курс з криптовалют в партнерстві зі блокчейн-стартапом Global Ledger. Програма спрямована на вивчення ризиків використання криптовалют злочинцями та інструментів запобігання та боротьби з незаконним застосуванням цифрових валют.

Учасники курсу зможуть проводити розслідування кіберзлочинів та вивчати варіанти порушень комплаєнсу за допомогою професійних інструментів.

Програма є частиною проекту UNODC з розвитку потенціалу для правоохоронців, наглядових органів та інших державних установ різних юрисдикцій.

«[...] Його вже успішно використовується в підготовці представників української кіберполіції, Держфінмоніторингу та Міністерства цифрової трансформації України щодо запобігання використанню криптовалют у злочинній, терористичній діяльності та в обході міжнародних санкцій», — зазначили в Global Ledger [18; 26].

1.3. Думка експертів. AML-радіниця ОБСЄ та Управління ООН з наркотиків та злочинності (UNODC) Тетяна Дмитренко розповіла деталі про проект організацій, спрямований на пошук рішень щодо протидії використанню віртуальних активів в злочинних операціях. Проект спрямований на вирішення проблем не тільки щодо ризиків, пов'язаних із використанням віртуальних активів у злочинних цілях; а ще і обходом режимів міжнародних санкцій. В його межах група експертів перегляне існуючу нормативно-правову базу в країнах-учасницях і сформує пропозиції щодо можливих змін для відповідності міжнародним стандартам і рекомендаціям FATF. Крім того, будуть розроблені інструкції щодо розслідування, арешту та конфіскації віртуальних активів, пов'язаних зі злочинністю [6].

Депутат Ярослав Железняк, який також брав участь у обговоренні, які відбулися у листопаді-грудні 2022 року у м. Відень (Республіка Австрія) організованою за сприяння ОБСЄ (OSCE) та Управління ООН з питань наркотиків та злочинності (UNODC); назвав «найважливішим моментом» позицію українських правоохоронних органів та регуляторів щодо необхідності легалізації крпшти: «Виступали представники Кіберполіції, НАБУ та Фінмону. І всі «за» необхідність вводити в законодавство віртуальні активи» [9].

1.4. Регламент МіСА. На робочій зустрічі з українською делегацією Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) презентувала зміни до базового закону щодо обороту віртуальних активів, імплементацію МіСА в національне законодавство та підходи до оподаткування операцій з крипто-активами. Учасники зустрічі також домовилися про створення мапи викликів в діяльності правоохоронних органів щодо використання крипто-активів в кримінальній діяльності, розповіла Дмитренко.

Проект реалізовуватиметься в межах Спільного плану дій ОБСЄ-UNODC на 2022–2024 роки [30] з використанням практичних тренінгів щодо віртуальних активів [9].

Як ми зазначали вище, у разі ухвалення МіСА стане єдиною нормативно-правовою базою для індустрії криптовалют серед країн-членів ЄС. Однак, окремо наголосимо, що законопроект містить правила, які поширюються на емітентів незабезпечених криптоактивів, стейблкоїнів, а також торгівлі та кастодіальні платформи. Крім того, члени Європарламенту схвалили окремий документ щодо ідентифікації учасників криптотранзакцій та джерел походження коштів для боротьби з відмиванням грошей. Постачальники послуг будуть зобов'язані надавати цю інформацію «компетентним органам у разі проведення розслідування щодо відмивання грошей і фінансування тероризму», сказано в документі [10; 24].

2. Державна служба фінансового моніторингу України. Держфінмоніторинг відвітував щодо результатів роботи за 2022 рік. Серед заходів, які вживало відомство, були і орієнтовані на криптовалюту дії [7].

Згідно зі звітом, Держфінмоніторинг із командою Мінцифри, а також з «ключовими крипто-експертами України» провів роботу щодо ідентифікації переліку російських біткоїн-обмінників, які пов'язані з підсанкційними банками, з метою повного блокування їх хостингу [28].

Крім того, у взаємодії з криптовалютами провайдерами було запущено «механізм спонтанного блокування» гаманців походженням з РФ.

Держфінмоніторинг повідомив, що звернувся до біржі Binance «із конкретними пропозиціями щодо дій по стримуванню агресії РФ на ринку віртуальних активів».

«[Після його розгляду] Binance змінила політику та 20.03.2022 року виключила можливість здійснення P2P-транзакцій для ряду російських банків і платіжних систем, які потрапили до санкційного списку. Крім того, реалізовані й інші практичні заходи стосовно блокування російських криптоактивів та операцій російських резидентів», — говорить у звіті [6].

Представники Держфінмоніторингу, в рамках участі в заходах, які відбулися у листопаді-грудні

2022 року у м. Відень (Республіка Австрія) організованою за сприяння ОБСЄ (OSCE) та Управління ООН з питань наркотиків та злочинності (UNODC); були активно долучені до обговорення питань визначення таксономії віртуальних активів, регуляторної діяльності ринку віртуальних активів, секторальної оцінки ризиків сектору віртуальних активів, поточних інструментів та технічних можливостей для проведення розслідування віртуальних транзакцій та висвітлення огляду міжнародного та національного законодавства у сфері віртуальних активів [29].

Крім того, представниками Держфінмоніторингу, листопаді-грудні 2022 року у м. Відень (Республіка Австрія), презентовано комплексні напрацювання та набутий досвід щодо проведення Національної оцінки ризиків, складовою якої є секторальні оцінки ризиків. А також, учасникам заходу була представлена методологія підготовки до проведення відповідних оцінок ризиків, яку було підготовлено Держфінмоніторингом, та результати роботи з нею.

З метою подальшого розвитку національної анти-легалізаційної системи Держфінмоніторинг спільно з OSCE, UNODC та іншими зацікавленими учасниками продовжуватимуть активну співпрацю в рамках проекту «Інноваційні політичні рішення щодо зменшення ризиків з відмивання грошей, пов'язаних з віртуальними активами» [14].

29 грудня 2022 року у Державній службі фінансового моніторингу України, у форматі відеоконференції, відбулось чотирнадцяте засідання Ради з питань запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (далі — Рада). Участь у засіданні взяли представники основних профільних державних та правоохоронних органів, задіяних в системі боротьби з відмиванням злочинних доходів, а також народний депутат України — Голова підкомітету з питань функціонування платіжних систем та запобігання легалізації (відмивання) доходів одержаних злочинним шляхом Комітету Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики Ольга Василевська-Смаглюк. На засіданні Ради було презентовано Звіт про проведення національної оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, за результатами розгляду якого членами Ради прийнято рішення про його схвалення.

Крім того, в ході проведеного засідання, рамках дискусії, членами Ради обговорено ключові аспекти функціонування системи ПВК/ФТ в умовах воєнного стану, а також розглянуто питання удосконалення законодавства щодо створення Єдиного

реєстру рахунків фізичних і юридичних осіб та індивідуальних банківських сейфів як єдиної державної інформаційної системи та стан нормативно-правового забезпечення формування комплексної адміністративної звітності у сфері ПВК/ФТ [27].

3. Національне агентство України з розшуку та менеджменту активів (АРМА). Стрімкий розвиток сучасних ІТ-технологій та цифровізація практично усіх сфер суспільного життя вимагають від АРМА активного впровадження новітніх підходів і технологій у сфері виявлення та розшуку активів. Віртуальні активи, насамперед криптовалюта, все більше використовуються як засіб розрахунку у злочинній діяльності, у тому числі в операціях з метою легалізації та відмивання доходів.

Зважаючи на актуальні тенденції, в 2022 році, нещодавно Національне агентство України з розшуку та менеджменту активів розпочало співпрацю з декількома крипто-валютними біржами для обміну інформацією. Мова йде про співробітництво з Binance, Coinbase, KuCoin, Kraken та WhiteBit. Вони також зазначили, що відомство встановлює факт існування цифрових активів у фігурантів лише в межах кримінальних проваджень [5; 17].

Станом на сьогодні Національне агентство налагодило канали зв'язку та взаємодію з п'ятьма великими криптобіржами, завдяки чому з'явилася можливість отримання ідентифікаційних даних власника криптовалютного гаманця, зокрема: документу, що посвідчує особу; електронної адреси; IP-адреси; назви та IMEI пристрою, з якого здійснюється вхід до облікового запису криптовалютної біржі; інформації про проведенні операції; наявності додаткових криптовалютних гаманців та банківських рахунків, через які здійснюється поповнення криптовалютних гаманців; номерів рахунків, на які виводяться кошти тощо [1; 3].

Крім того, взаємодія з криптовалютними біржами дозволяє додатково встановлювати факти існування цифрових і віртуальних активів у фігурантів кримінальних проваджень та сприяє підвищенню ефективності взаємодії з правоохоронними органами щодо надання додаткової інформації для накладення арешту на виявлені криптовалютні активи.

Нагадаємо, АРМА спільно з експертами розроблено Рекомендації з питань виявлення, розшуку та накладення арешту на криптовалютні активи у кримінальному провадженні.

В Рекомендаціях розкрито основні положення організації кримінальних проваджень, які включають операції з використання криптовалютних гаманців, методика підготовки до проведення окремих процесуальних дій, шляхи виявлення програмного забезпечення, пов'язаного з використанням віртуальних валют у злочинних цілях, їх основні ідентифікатори, а також висвітлено правові аспекти накладення арешту на віртуальні ва-

лютні гаманці, що використовуються у злочинній діяльності [1; 3].

Рекомендації включають 6 розділів та містять актуальну інформацію про шляхи виявлення програмного забезпечення, необхідного для користування віртуальними валютами, про пошук збережених паролів, зокрема найбільш поширених їх форм та місць збереження. Додатково в Рекомендаціях наведені зразки клопотань про проведення обшуків та арешту майна, з якими правоохоронні органи звертаються до суду.

Розроблені Рекомендації дозволяють впорядкувати алгоритм дій, а відтак, підвищити ефективність заходів з виявлення, розшуку та накладення арешту на криптовалютні активи.

Також, дотримуючись ініціативного підходу у формуванні державної політики та імплементації кращих світових практик у сфері розшуку активів, зокрема і криптовалюти, АРМА звернулось до міжнародних утворень, які працюють у сфері розшуку та повернення активів з пропозицією ознайомитися з практикою України, поділитися своїми підходами та долучитися до розробки дослідження у цьому напрямку [1].

Зокрема, АРМА започатковано консультації з:

- міжнародними організаціями — Інтерпол та Європол;
- глобальними мережами з повернення активів — Камденською міжвідомчою мережею з повернення активів (CARIN) та Ініціативою з повернення вкрадених активів (StAR);
- регіональними мережами з повернення активів — Азійсько-Тихоокеанського, Південно-Африканського, Східно-Африканського, Західно-Африканського та Карибського регіонів;
- платформою установ з повернення активів держав-членів Європейського Союзу.

Такий майданчик з обговорення розроблених АРМА Рекомендацій об'єднує понад 150 юрисдикцій. Це сприятиме обміну досвідом між спеціалізованими установами та вирішенню низки проблемних питань, які постають перед уповноваженими інституціями у напрямку розшуку, знерухомилення та подальшого арешту криптовалюти. Крім того, АРМА розраховує на налагодження діалогу з іноземними партнерами для подальших можливих спільних дій у цій сфері [2].

4. Досвід ближнього зарубіжжя. Агентство Казахстану з фінансового моніторингу та криптовалютна біржа Binance підписали меморандум про взаєморозуміння. Про це йдеться на сайті відомства. Угода передбачає співпрацю у галузі обігу криптовалют, а також обмін інформацією щодо «встановлення та блокування віртуальних активів, отриманих злочинним шляхом» чи призначених для відмивання коштів та фінансування тероризму.

«Меморандум дозволить налагодити процедуру блокування, арешту та конфіскації кримінальних

криптоактивів до доходу Казахстану», — заявили у Агентстві.

Підписання документу відбулося в межах реалізації глобальної програми Vinance для правоохоронних органів. Вона передбачає навчання представників подібних структур з виявлення та протидії фінансовим кіберзлочинам.

Раніше представники біржі Vinance повідомили, що за минулий 2022 рік команда Vinance Investigations провела та взяла участь у понад 30 семінарах з боротьби з кібер- та фінансовими злочинами з правоохоронцями в різних країнах, включаючи Аргентину, Бразилію, Канаду, Францію, Німеччину, Ізраїль, Нідерланди, Філіппіни, Швецію та інших [11; 20].

Висновки. Безумовно, та і це є закономірним, що з кожним роком у світі зростає кількість протизаконних дій, вчинених з використанням криптовалютного гаманця та за допомогою електронно-обчислювальних систем, комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. Але поруч з цим і вдосконалюється і практика з питань виявлення, розшуку та накладення арешту на криптовалютні активи у кримінальному провадженні.

Україна будучи мейнстрімом у використанні криптовалют серед населення, за результатами 2022 року, разом з тим приділяє увагу законодавчій основі у протидії відмиванню доходів за допомогою віртуальних активів. АРМА розпочало співпрацю з декількома крипто-валютними біржами (Binance, Coinbase, KuCoin, Kraken та WhiteBit) для обміну інформацією лише в межах кримінальних проваджень. Окрім цього дана агенція спільно з експертами розробила Рекомендації з питань виявлення, розшуку та накладення арешту на криптовалютні активи у кримінальному провадженні.

За результатами 2022 року Україна активно приймала участь у міжнародних заходах з проти-

дії відмиванню доходів за допомогою віртуальних активів:

Україна за сприяння ОБСЄ (OSCE) та Управління ООН з питань наркотиків та злочинності (UNODC), приймає участь у рамках позабюджетного проекту «Інноваційні політичні рішення щодо зменшення ризиків з відмивання грошей, пов'язаних з віртуальними активами», цей проект реалізовуватиметься в рамках Спільного плану дій OSCE-UNODC на 2022–2024 роки;

Управління ООН з наркотиків і злочинності (UNODC) розробило навчальний курс з криптовалют в партнерстві зі блокчейн-стартапом Global Ledger, де учасники з України зможуть проводити розслідування кіберзлочинів та вивчати варіанти порушень комплаєнсу за допомогою професійних інструментів. Програма є частиною проекту UNODC з розвитку потенціалу для правоохоронців, наглядових органів та інших державних установ різних юрисдикцій;

За результатами дослідження можна окреслити ряд позитивних наслідків які будуть мати в майбутньому дослідження у міжнародних проектах направлених на відмивання доходів за допомогою віртуальних активів:

у рамках цих міжнародних проектів, група експертів перегляне існуючу нормативно-правову базу в країнах-учасницях і сформує пропозиції щодо можливих змін для відповідності міжнародним стандартам і рекомендаціям FATF;

Європейський регламент MiCA стане єдиною нормативно-правовою базою для індустрії криптовалют серед країн-членів ЄС. Крім того, члени Європарламенту схвалили окремий документ щодо ідентифікації учасників криптотранзакцій та джерел походження коштів для боротьби з відмиванням грошей;

Парламент України активно проводить імплементацію MiCA у профільний національний закон щодо регулювання криптовалют.

Література

1. АРМА налагоджує співробітництво з провідними криптобіржами світу. АРМА. 15.11.2022. URL: <https://arma.gov.ua/news/typical/arma-nalagodjue-spivrobotnistvo-z-providnimi-kriptobirjami-svitu> (дата звернення: 25.01.2023).
2. АРМА розробило Рекомендації з розшуку та арешту криптовалютних активів. АРМА. 24.04.2020. URL: <https://arma.gov.ua/news/typical/arma-rozrobilo-rekomendatsii-z-rozshuku-ta-areshtu-kriptovalyutnih-aktiviv> (дата звернення: 25.01.2023).
3. АРМА України співпрацює з біржами для ідентифікації власників криптогаманців. ForkLog. 16.11.2022. URL: <https://forklog.com.ua/arma-ukrayiny-nalagodylo-kontakt-z-birzhamy-dlya-identyfikatsiyi-vlasnykiv-kryptogamantsiv/> (дата звернення: 25.01.2023).
4. Грицай С.О. Від криптовалюти до віртуальних активів: становлення законодавства України через призму хронологічно-правового аналізу. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. Вип. 30, № 2. С. 160–193. doi: 10.31359/1993-0909-2023-30-2-160.
5. Грицай С.О. Порівняльна характеристика правових засад оподаткування віртуальних активів в Україні: до їх легалізації та законодавчі перспективи. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. Вип. 30, № 4. С. 197–227. doi: 10.31359/1993-0909-2023-30-4-197.

6. Держфінмоніторинг розповів про взаємодію з Binance. *ForkLog*. 19.01.2023. URL: <https://forklog.com.ua/derzhfinmonitoryng-rozpoviv-pro-identyfikatsiyu-bitkoyin-obminnykiv-rf-ta-vzayemodiyu-z-binance/> (дата звернення: 25.01.2023).
7. Інформування про результати роботи Держфінмоніторингу за 2022 рік. *Держфінмоніторинг*. 17.01.2023. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/news/Informuvannya-pro-rezultati-roboti-derzhfinmonitoringu-za-2022-rik.html> (дата звернення: 25.01.2023).
8. Експерти України обговорили конфіскацію криптоактивів з ОБСЄ. *ForkLog*. 07.12.2022. URL: <https://forklog.com.ua/eksperty-z-ukrayiny-obgovoryly-regulyuvannya-ta-konfiskatsiyu-virtualnyh-aktyviv-z-obsye/> (дата звернення: 25.01.2023).
9. Експертка розкрила деталі проєкту по боротьбі з використанням криптовалют злочинцями. *ForkLog*. 08.12.2022. URL: <https://forklog.com.ua/ekspertka-rozkryla-detali-proyektu-za-uchastyu-ukrayiny-po-borotbi-z-vykorystannyam-kryptovalyut-zlochynsyamy/> (дата звернення: 25.01.2023).
10. ЄС схвалили MiCA та ідентифікацію учасників криптогранзакцій. *ForkLog*. 11.10.2022. URL: <https://forklog.com.ua/komitet-yevroparlamentu-shvalyv-mica-ta-dokument-pro-identyfikatsiyu-uchasnykiv-bitkoyin-tranzaksij/> (дата звернення: 25.01.2023).
11. Қаржылық мониторингі агенттігі «Binance» халықаралық криптобиржасымен ынтымақтастық және өзара түсіністік туралы Меморандумға қол қойды. *gov.egov.kz*. URL: <https://betaegov.kz/memleket/entities/afm/news/details/agentstvom-po-finansovomu-monitoringu-podpisan-memorandum-o-sotrudnichestve-i-vzaimoponimani-s-mezhdunarodnoy-kriptobirzhey-binance> (дата звернення: 25.01.2023).
12. Порівняльна таблиця до Проєкту № 7150 Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України, щодо оподаткування операцій з віртуальними активами». 13.03.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1245233> (дата звернення: 17.04.2022).
13. Пояснювальна записка до Проєкту № 7150 Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування обороту віртуальних активів в Україні». 13.03.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1245235> (дата звернення: 17.04.2022).
14. Представники Держфінмоніторингу взяли участь у заходах в рамках проєкту «Інноваційні політичні рішення щодо зменшення ризиків з відмивання грошей, пов'язаних з віртуальними активами». *Урядовий портал*. 2022. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/news/Predstavnyky-Derzhfinmonitorynhu-vzialy-uchastu-zakhodakh-v-ramkakh-proyektu-Innovatsiini-politychni-rishennia-shchodo-zmenschennia-ryzykiv-z-vidmyvanniahroshei-poviazanykh-z-virtualnumy-aktyvamy.html> (дата звернення: 01.02.2023).
15. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX. *Верховна Рада України: офіційний веб-портал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2074-20> (дата звернення: 15.04.2022).
16. Проєкт Закону Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами від 13.03.2022 № 7150. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39211> (дата звернення: 15.04.2022).
17. Пропозиції Президента України до проєкту закону «Про віртуальні активи». 06.10.2021. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/963319> (дата звернення: 16.03.2023).
18. Український стартап разом з ООН запустить курс з криптовалют. *ForkLog*. 10.01.2023. URL: <https://forklog.com.ua/ukrayinskyj-startap-razom-z-oon-zapustyt-kurs-z-protydiyi-vykorystannya-kryptovalyut-zlochynsyamy/> (дата звернення: 25.01.2023).
19. Які закони будуть діяти для європейських криптовалютних компаній через рік? *GagarinNews*. 20.01.2023. URL: <https://gagarin.news/ua/news/how-mica-regulation-will-change-the-european-crypto-sphere/> (дата звернення: 26.01.2023).
20. Binance допоможе Казахстану блокувати «злочинні» активи. *ForkLog*. 03.10.2022. URL: <https://forklog.com.ua/binance-dopomozhe-vladi-kazahstanu-vyuvlyaty-ta-blokuvaty-pov-yazani-zi-zlochynnistyu-kryptovalyuty/> (дата звернення: 25.01.2023).
21. Chainalysis T. 2022 Global Cryptocurrency Adoption Index. *Chainalysis*. 14.09.2022. URL: <https://blog.chainalysis.com/reports/2022-global-crypto-adoption-index/> (дата звернення: 24.01.2023).
22. Chainalysis T. Bitcoin Gains by Country: Who Benefited the Most from the 2020 Boom? *Chainalysis*. 07.06.2021. URL: <https://blog.chainalysis.com/reports/bitcoin-gains-by-country-2020/> (дата звернення: 24.01.2023).
23. Proposal for a regulation of the European parliament and of the council on markets in crypto-assets, and amending directive (eu) 2019/1937. MiC A. 05.10.2022. № 13198/22. 380 с. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-13198-2022-INIT/en/pdf> (дата звернення: 25.01.2023).
24. Crypto assets: deal on new rules to stop illicit flows in the EU. *European Parliament*. 29.06.2022. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20220627IPR33919/crypto-assets-deal-on-new-rules-to-stop-illicit-flows-in-the-eu> (дата звернення: 25.01.2023).
25. Digital finance: agreement reached on European crypto-assets regulation (MiCA). *European Council*. 30.06.2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/30/digital-finance-agreement-reached-on-european-crypto-assets-regulation-mica/> (дата звернення: 24.01.2023).

26. Experts from Ukraine discuss virtual assets regulation at OSCE-UNODC joint workshop. *OSCE*. 07.12.2022. URL: <https://www.osce.org/ocsea/533732> (дата звернення: 25.01.2023).
27. Відбулось засідання Ради з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Державна служба фінансового моніторингу України. *Facebook*. 2022. URL: <https://www.facebook.com/FIU.Ukraine/posts/pfbid0zrgcTdSt7p9DnCyKh4fa4Jf3mPXnBBct2Xs7wVQsX9DfATjWr3B2eBRoS9cZXqKil> (дата звернення: 01.02.2023).
28. Інформування про результати роботи Держфінмоніторингу за 2022 рік. Державна служба фінансового моніторингу України. *Facebook*. 2023. URL: <https://www.facebook.com/FIU.Ukraine/posts/pfbid03ohyxzd1Y2DqwA6QwkURAXngX6bHxiT6jk1pEzJTTmt5tYwoqYLnBo5byHdc18JGI> (дата звернення: 01.02.2023).
29. Представники Держфінмоніторингу взяли участь у заходах в рамках проекту «Інноваційні політичні рішення щодо зменшення ризиків з відмивання грошей, пов'язаних з віртуальними активами». Державна служба фінансового моніторингу України. *Facebook*. 2022. URL: <https://www.facebook.com/FIU.Ukraine/posts/pfbid0254LA4YcyUBrp2R2AVpiMfiRZQcmoAhU38dSaR7fkc5iUVUbdAA2iUuyhMhwKPr7xl> (дата звернення: 01.02.2023).
30. G20 Anti-Corruption Action Plan_2022–2024. (Italia, 2021). Italia: OSCE-UNODC, 2021. URL: https://www.unodc.org/documents/corruption/G20-Anti-Corruption-Resources/Action-Plans-and-Implementation-Plans/2021_G20_Anti-Corruption_Action_Plan_2022–2024.pdf (дата звернення: 01.02.2023).
31. Hrytsai S. Classification of virtual assets in Ukraine. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2023. Issue 30, № 1. С. 135–152. doi: 10.31359/1993-0909-2023-30-1-135.
32. Hrytsai S. Cryptocurrency in the declarations of government officials: a toolkit for money laundering (trends and experience of counteraction, by the example of Ukraine). *Access to Justice in Eastern Europe*. 2023. Issue 6, № 3. С. 1–27. doi: 10.33327/AJEE-18-6.3-a000333.

References

1. ARMA nalagodzhuje spivrobotnytstvo z providnymy kryptobirzhamy svitu [ARMA establishes cooperation with the world's leading crypto exchanges]. (2022). *ARMA*. Retrieved from <https://arma.gov.ua/news/typical/arnalagodzhuje-spivrobotnytstvo-z-providnimi-kryptobirzhami-svitu> [in Ukrainian].
2. ARMA rozrobilo Rekomendacii z rozshuku ta areshtu kryptovaljutnykh aktyviv [ARMA developed Recommendations on the search and seizure of cryptocurrency assets]. (2020). *ARMA*. Retrieved from <https://arma.gov.ua/news/typical/arma-rozrobilo-rekomendatsii-z-rozshuku-ta-areshtu-kryptovalyutnih-aktiviv> [in Ukrainian].
3. ARMA Ukrajinu spivpracuje z birzhamy dlja identyfikacii vlasnykiv kryptoghamanciv' [ARMA of Ukraine cooperates with exchanges to identify owners of crypto wallets]. (2022). *ForkLog*. Retrieved from <https://forklog.com.ua/arma-ukrayiny-nalagodylo-kontakt-z-birzhamy-dlya-identyfikatsiyi-vlasnykiv-kryptoghamanciv/> [in Ukrainian].
4. Hrytsai, S. O. (2023). Vid kryptovaliuty do virtualnykh aktyviv: stanovlennia zakonodavstva Ukrainy cherez pryzmu khronolohichno-pravovoho analizu [From Cryptocurrency to Virtual Assets: Formation of Ukrainian Legislation through the Prism of Chronological and Legal Analysis]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy — Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 30 (2), 160–193. doi: 10.31359/1993-0909-2023-30-2-160 [in Ukrainian].
5. Hrytsai, S. O. (2023). Porivnialna kharakterystyka pravovykh zasad opodatkovannia virtualnykh aktyviv v Ukraini: do yikh lehalizatsii ta zakonodavchi perspektyvy [Comparative Characterization of the Legal Framework for Taxation of Virtual Assets in Ukraine: Toward Their Legalization and Legislative Prospects]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy — Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 30 (4), 197–227. doi: 10.31359/1993-0909-2023-30-4-197 [in Ukrainian].
6. Derzhfinmonitoryngh rozpoviv pro vzajemodiju z Binance [Derzhfinmonitoring talked about interaction with Binance]. (2023). *ForkLog*. Retrieved from <https://forklog.com.ua/derzhfinmonitoryng-rozpoviv-pro-identyfikatsiyu-bitkoyin-obminnykiv-rf-ta-vzayemodiyu-z-binance/> [in Ukrainian].
7. Informuvannja pro rezuljtaty roboty Derzhfinmonitorynghu za 2022 rik [Information on the results of the State Financial Monitoring Service for 2022]. (2023). *Derzhfinmonitoryng — State Financial Monitoring*. Retrieved from <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/news/Informuvannya-pro-rezultati-roboti-derzhfinmonitoryng-za-2022-rik.html> [in Ukrainian].
8. Eksperty Ukrajinu obgovoryly konfiskaciju kryptoaktyviv z OBSJE [Ukrainian experts discussed the confiscation of crypto-assets from the OSCE]. (2022). *ForkLog*. Retrieved from <https://forklog.com.ua/eksperty-z-ukrayiny-obgovoryly-regulyuvannya-ta-konfiskatsiyu-virtualnykh-aktyviv-z-obsje/> [in Ukrainian].
9. Ekspertka rozkryla detali projektu po borotjbi z vykorystannjam kryptovaljut zlochyncyjamy [The expert disclosed the details of the project to combat the use of cryptocurrencies by criminals]. (2022). *ForkLog*. Retrieved from <https://forklog.com.ua/ekspertka-rozkryla-detali-projektu-za-uchastyu-ukrayiny-po-borotbi-z-vykorystannjam-kryptovalyut-zlochyncyjamy/> [in Ukrainian].
10. JeS skhvalyly MiCA ta identyfikaciju uchasnykiv kryptotranzaksij [The EU has approved MiCA and the identification of crypto-transaction participants]. (2022). *ForkLog*. Retrieved from <https://forklog.com.ua/komitet-jevroparlamentu-shvalyv-mica-ta-dokument-pro-identyfikatsiyu-uchasnykiv-bitkoyin-tranzaksij/> [in Ukrainian].

11. Қаржылық мониторынghi aghenttighi ‘Binance’khalықаралық kryptobyrzhasымен ынтымақтастық және өзара тысинistik туралы Memorandumға қол қойды [The Financial Monitoring Agency has signed a Memorandum of Understanding with the international crypto exchange “Binance”]. *gov.egov.kz*. Retrieved from <https://betaegov.kz/memleket/entities/afm/news/details/agentstvom-po-finansovomu-monitoringu-podpisan-memorandum-o-sotrudnichestve-i-vzaimoponimanii-s-mezhdunarodnoy-kriptobirzhey-binance>.

12. Porivnialna tablytsia do Proektu № 7150 Zakonu Ukrainy “Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy, shchodo opodatkuвання operatsii z virtualnymy aktyvamy” [Comparative Table to the Draft Law of Ukraine No. 7150 “On Amendments to the Tax Code of Ukraine on Taxation of Transactions with Virtual Assets”]. (2022). Retrieved from <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1245233> [in Ukrainian].

13. Poiasniuvalna zapyska do Proektu № 7150 Zakonu Ukrainy “Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy shchodo opodatkuвання обороту virtualnykh aktyviv v Ukraini” [Explanatory Note to the Draft Law of Ukraine “On Amendments to the Tax Code of Ukraine on Taxation of Turnover of Virtual Assets in Ukraine” No. 7150]. (2022). Retrieved from <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1245235> [in Ukrainian].

14. Predstavnyky Derzhfinmonitorynghu vzjali uchastj u zakhodakh v ramkakh proektu “Innovacijni politychni rishennja shchodo zmeshennja ryzykiv z vidmyvannja ghroshej, pov’jazanykh z virtualnymy aktyvamy” [Representatives of the State Financial Monitoring Service took part in activities within the framework of the project “Innovative political solutions to reduce money laundering risks related to virtual assets”]. (2022). *Urjadovyj portal*. Retrieved from <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/news/Predstavnyky-Derzhfinmonitorynghu-vzialy-uchast-u-zakhodakh-v-ramkakh-proektu-Innovatsiini-politychni-rishennia-shchodo-zmeshennia-ryzykiv-z-vidmyvannia-hroshei,-poviazanykh-z-virtualnymy-aktyvamy.html> [in Ukrainian].

15. Pro virtualni aktyvy: Zakon Ukrainy [On virtual assets: Law of Ukraine]. 17.02.2022 № 2074–IX. *Verkhovna Rada of Ukraine: official web-portal*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/2074-20> [in Ukrainian].

16. Proekt Zakonu Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy shchodo opodatkuвання operatsii z virtualnymy aktyvamy [Draft Law on Amendments to the Tax Code of Ukraine on Taxation of Transactions with Virtual Assets]. 13.03.2022 № 7150. Retrieved from <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39211> [in Ukrainian].

17. Propozytzii Prezydenta Ukrainy do proektu zakonu “Pro virtualni aktyvy” [Proposals of the President of Ukraine to the Draft Law “On Virtual Assets”]. (2021). Retrieved from <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/963319> [in Ukrainian].

18. Ukrajinsjkyj startap razom z OON zapustytj kurs z kryptovaljut [A Ukrainian startup will launch a course on cryptocurrencies together with the United Nations]. (2023). *ForkLog*. Retrieved from <https://forklog.com.ua/ukrajinsjkyj-startap-razom-z-oon-zapustyt-kurs-z-protydyi-vykorystannja-kryptovalyut-zlochynsyamy/> [in Ukrainian].

19. Jaki zakony budutj dijaty dlja jevropejsjkykh kryptovaljutnykh kompanij cherez rik? [What laws will apply to European cryptocurrency companies in a year?]. (2023). *GagarinNews*. Retrieved from <https://gagarin.news/ua/news/how-mica-regulation-will-change-the-european-crypto-sphere/> [in Ukrainian].

20. Binance dopomozhe Kazakhstanu blokuvaty “zlochynni” aktyvy [Binance will help Kazakhstan block “criminal” assets]. (2022). *ForkLog*. Retrieved from <https://forklog.com.ua/binance-dopomozhe-vladi-kazahstanu-vvyavlyaty-ta-blokuvaty-pov-yazani-zi-zlochynnistyu-kryptovalyuty/> [in Ukrainian].

21. Chainalysis, T. (2022). 2022 Global Cryptocurrency Adoption Index. *Chainalysis*. Retrieved from <https://blog.chainalysis.com/reports/2022-global-crypto-adoption-index/>.

22. Chainalysis, T. (2021). Bitcoin Gains by Country: Who Benefited the Most from the 2020 Boom?. *Chainalysis*. Retrieved from <https://blog.chainalysis.com/reports/bitcoin-gains-by-country-2020/>.

23. Proposal for a regulation of the European parliament and of the council on markets in crypto-assets, and amending directive (eu) 2019/1937. MiC A. 05.10.2022 № 13198/22. Retrieved from <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-13198-2022-INIT/en/pdf>.

24. Crypto assets: deal on new rules to stop illicit flows in the EU. *European* (2022). *Parliament*. Retrieved from <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20220627IPR33919/crypto-assets-deal-on-new-rules-to-stop-illicit-flows-in-the-eu>.

25. Digital finance: agreement reached on European crypto-assets regulation (MiCA). (2022). *European Council*. Retrieved from <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/30/digital-finance-agreement-reached-on-european-crypto-assets-regulation-mica/>.

26. Experts from Ukraine discuss virtual assets regulation at OSCE-UNODC joint workshop. (2022). *OSCE*. Retrieved from <https://www.osce.org/oceea/533732>.

27. Vidbulosj zasidannja Rady z pytanj zapobighannja ta protydyji legalizaciji (vidmyvannju) dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shljakhom, finansuvannju teroryzmu ta finansuvannju rozpovsjudzhennja zbroji masovogho znyshennja [A meeting of the Council on preventing and countering the legalization (laundering) of criminal proceeds, the financing of terrorism and the financing of the proliferation of weapons of mass destruction was held]. (2022). *Facebook*. Retrieved from <https://www.facebook.com/FIU.Ukraine/posts/pfbid0zrgcTdSt7p9DnDnKh4fa4Jf3mPX-nBBCt2Xs7wVQsX9DfATjWr3B2eBRoS9cZXqKil> [in Ukrainian].

28. Informuvannya pro rezultaty roboty Derzhfinmonitoryngu za 2022 rik [Information on the results of the State Financial Monitoring Service for 2022]. (2023). *Facebook*. Retrieved from <https://www.facebook.com/FIU.Ukraine/posts/pfbid03ohyxzd1Y2Dqwa6QwkURAXngX6bHxiT6jk1pEzJTTmt5tYwoqYLnBo5byHdc18JG1> [in Ukrainian].

29. Predstavnyky Derzhfinmonitoryngu vzjaly uchastj u zakhodakh v ramkakh proektu “Innovacijni politychni rishennja shhodo zmeshennja ryzykiv z vidmyvannja ghroshej, pov’jazanykh z virtualjnymy aktyvamy” [Representatives of the State Financial Monitoring Service took part in activities within the framework of the project “Innovative political solutions to reduce money laundering risks related to virtual assets”]. (2022). *Facebook*. Retrieved from <https://www.facebook.com/FIU.Ukraine/posts/pfbid0254LA4YcyUBrp2R2AVpiMfiRZQcmoAhU38dSaR7fkc5iUVUbdAA2iUuyhMhwKPr7xl> [in Ukrainian].

30. G20 Anti-Corruption Action Plan_2022–2024. (2021). Italia: OSCE-UNODC. Retrieved from https://www.unodc.org/documents/corruption/G20-Anti-Corruption-Resources/Action-Plans-and-Implementation-Plans/2021_G20_Anti-Corruption_Action_Plan_2022-2024.pdf.

31. Hrytsai, S. (2023). Classification of virtual assets in Ukraine. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 30 (1), 135–152. doi: 10.31359/1993-0909-2023-30-1-135.

32. Hrytsai, S. (2023). Cryptocurrency in the declarations of government officials: a toolkit for money laundering (trends and experience of counteraction, by the example of Ukraine). *Access to Justice in Eastern Europe*, 6 (3), 1–27. doi: 10.33327/AJEE-18-6.3-a000333.